

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО МАШИНОБУДУВАННЯ

Анотація. Розкрито сучасний стан сільськогосподарського машинобудування, виявлено позитивні і негативні тенденції його розвитку та сформульовані пропозиції щодо вирішення основних проблем.

Ключові слова: сільськогосподарське машинобудування, агропромисловий комплекс, промислові підприємства.

Annotanion. The modern state of agricultural machine-building is exposed, found out positive and negative his progress trends and formulated suggestions in relation to the decision of basic problems.

Key words: agricultural machine-building, agroindustrial complex, industrial enterprises.

Вступ. Основним завданням сільськогосподарського машинобудування є забезпечення агропромислового комплексу (АПК) країни технічними засобами – машинами, механізмами, обладнанням, устаткуванням та запасними частинами до них. Ще в кінці 80-х та на початку 90-х рр. XX століття ця галузь була однією з найпотужніших в Україні. Потенціал сільськогосподарського машинобудування створювався працею декількох поколінь учених, конструкторів, дослідників. Але в період значних економічних змін, що обумовили реформування аграрного сектора економіки, спостерігалось суттєве зменшення попиту на вітчизняну сільгосптехніку і значне скорочення обсягів її виробництва. Тому дослідження стану сільськогосподарського машинобудування в сучасних умовах господарювання, оцінка тенденцій та проблем розвитку галузі є актуальними і вчасними.

Постановка завдання. Аналізу проблем, що склалися на ринку машинобудування і на суміжних з ним ринках, сьогодні стало більше приділятися уваги з боку вітчизняних дослідників, серед яких можна виділити В.Іванишина, В.Ситай, О.Дальніченко, Н.Тарасову, В.Романенко, Ю.Бажал, В.Рибицьку, Р.Хлистова та інших [1–3]. У роботах цих авторів висвітлюються різноманітні проблеми формування ринку машинобудування на внутрішньому і національному рівнях. Але, незважаючи на різноплановість та глибину проведених досліджень, залишається актуальним дослідження комплексних проблем розвитку ринку машинобудування України та розробка заходів щодо їх вирішення.

Результати. Сучасний розвиток аграрного сектора економіки ґрунтується в основному на прискоренні науково-технічного прогресу, широкому впровадженні новітніх ресурсоощадливих інноваційних технологій, спрямованих на нарощування обсягів виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції на внутрішньому і міждержавному продовольчих ринках.

У Законі України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”, прийнятому Верховною Радою України в січні 2003 р., визначені стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності, розраховані на тривалу перспективу – не менше десяти років, і середньострокові, розраховані на реалізацію протягом найближчих трьох–п’яти років, спрямовані на оновлення промислового, сільськогосподарського виробництва і сфери послуг. Вони повинні відтворюватись при розробленні та здійсненні, згідно з відповідним Законом України, державних прогнозів і програм економічного та соціального розвитку галузей на оновлених технічних засадах, які забезпечують підвищення продуктивності праці та зростання ефективності агропромислового виробництва.

Визначальним чинником техніко-технологічного переоснащення агропромислового виробництва на нинішньому етапі переходу до ринкових відносин є оновлення і розвиток матеріально-технічного та ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Довготривала економічна криза, яка охопила всі галузі АПК, особливо відчутно позначилася на стані машинно-тракторного парку. За період з 1990 по 2004 рр. кількість тракторів у сільському господарстві України скоротилася з 471,1 тис. до 250,7 тис. штук, зернозбиральних комбайнів – з 105,3 тис. до 62,1 тис. штук, вантажних автомобілів – з 296 тис. до 177 тис. штук. Набагато зменшилась кількість інших сільськогосподарських машин і знарядь. Майже 90% наявної в господарських структурах техніки відпрацювала по одному і більше нормативних строків експлуатації. Унаслідок фізичного зношення за період з 1990 по 2004 рр. списано понад 250 тис. тракторів, майже 55 тис. зернозбиральних комбайнів, десятки тисяч одиниць іншої сільськогосподарської техніки. Водночас, унаслідок зниження купівельної спроможності споживачів техніки, різко зменшилась її закупівля.

Кризова ситуація негативно позначилась і на розвитку вітчизняної сільськогосподарської машинобудівної промисловості, що спричинило значне скорочення випуску тракторів, сільськогосподарських машин і знарядь. Якщо в 1990 р. на заводах України було вироблено 60 тис. тракторів та самохідних шасі, 89,2 тис. тракторних плугів, 35,8 тис. тракторних сівалок, 8,6 тис. бурякозбиральних машин, то в 2004 р. виробництво їх становило відповідно 3,8; 3,4; 9,4 і 0,2 тис. штук [4]. Незважаючи на те, що Україна належить до держав з розвинутим зерновим господарством (площа посіву зернових у середньому дорівнює 15,5–16,0 млн. га), власного заводу для серійного виробництва зернозбиральних комбайнів у країні не було. При здійсненні аграрної реформи, внаслідок послаблення державного управління розвитком АПК, порушення паритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, набуло стійкої тенденції зниження обсягів аграрного виробництва та руйнування матеріально-технічної бази галузі, погіршення фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників.

За цих умов необхідно уточнити й конкретизувати основні пріоритети у визначенні та поетапному здійсненні стратегічних напрямів державної політики розвитку сільськогосподарської машинобудівної індустрії. В Україні протягом тривалого періоду була сформована потужна галузь машинобудування для АПК, яка нині налічує понад 350 промислових підприємств, у тому числі 24 спеціалізовані підприємства з виготовлення обладнання для харчової і переробної промисловості, багато проектно-конструкторських організацій, навчальних закладів та інших установ.

Галузь сільськогосподарського машинобудування навіть в умовах кризового стану ще зберегла потужну виробничу базу, достатній науковий потенціал. Проте відомча розпорошеність підприємств не дає змогу проводити єдину технічну політику та забезпечувати системний підхід до створення, проведення випробувань, організації, виробництва, експлуатації, ремонту, технічного обслуговування і надання послуг, моніторингу ринку, навчання кадрів для забезпечення потреб сільськогосподарського виробництва, харчової та переробної промисловості у техніці та обладнанні.

Варто відзначити, що протягом тривалого періоду через відсутність обігових коштів і різке зниження попиту на техніку виробничі потужності промислових підприємств завантажені не більш як на одну третину, а окремі заводи – на 10–15%.

Виробнича база значної частини промислових підприємств сільськогосподарського машинобудування, в першу чергу базових, з виробництва тракторів і комбайнів, нині має застаріле обладнання. Тому основним стратегічним пріоритетом на сучасному етапі є техніко-технологічне переоснащення, глибока реконструкція і підвищення технічного рівня машинобудівних заводів, що спрямовуватимуться на забезпечення освоєння нових видів конкурентоспроможної техніки, яка відповідатиме світовим стандартам. З цією метою необхідна розробка й реалізація державних інноваційних програм і проектів у розвитку сільськогосподарського машинобудування, що сприятиме ширшому залученню коштів вітчизняних та іноземних інвесторів.

Особливої уваги потребує вирішення проблеми значного підвищення якості, зокрема технічної надійності тракторів, комбайнів, сільськогосподарських машин і зна-

рядь. Тут слід ширше використовувати досвід зарубіжних сільськогосподарських машинобудівників і виходити з того, що надійність техніки ґрунтується на її елементній базі. Тому важливою умовою є концентрація зусиль і фінансових ресурсів на розробленні й освоєнні у виробництві сучасної елементної бази, складових конструкції машин. Виготовлення елементної бази високого технічного рівня потрібно зосередити на машинобудівних заводах, які вже нині застосовують сучасні технології та обладнання.

Отже, у розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування стратегічним пріоритетним напрямом є оновлення матеріально-ресурсного потенціалу промислових підприємств галузі на інноваційних засадах. Основними стратегічними завданнями у виробничій діяльності оновленої сільськогосподарської машинобудівної промисловості, як визначено в Законі України “Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу”, прийнятому Верховною Радою у лютому 2002 р., є забезпечення потреб АПК вітчизняною технікою й обладнанням для впровадження сучасних технологій у виробництво, зберігання та переробку сільськогосподарської продукції. У цьому Законі розвиток вітчизняного машинобудування для АПК, разом з його складовими – створенням і виробництвом техніки й обладнання, їх технічним обслуговуванням і ремонтом, а також формуванням інфраструктури ринку – законодавчо визначені пріоритетними напрямами розвитку національної економіки. З огляду на це у Законі передбачено, що видатки Державного бюджету України на пріоритетний розвиток вітчизняного машинобудування для АПК щорічно, протягом 2003–2010 рр., визначатимуться у державному бюджеті окремим рядком і повинні становити до одного відсотка від загальних видатків державного бюджету, або не менше 490–500 млн. грн. Ці кошти належить спрямовувати на створення та підготовку серійного виробництва нової техніки й обладнання згідно зі схваленими Урядом програмами, а також на переоснащення промислових підприємств сільськогосподарського машинобудування, на формування і розвиток ринку техніки й обладнання та вдосконалення його інфраструктури. Законом також передбачено здійснення за рахунок бюджетних коштів часткової (до 70%) компенсації облікової ставки Національного банку України за кредити банків, що надаються машинобудівним підприємствам, а також часткова (до 40%) компенсація державою вартості техніки й обладнання, що постачається сільськогосподарським товаровиробникам і підприємствам харчової та переробної промисловості.

У діяльності промислових підприємств сільськогосподарського машинобудування пріоритетним напрямом нині стає нарощування обсягів виробництва сучасних вітчизняних зернозбиральних комбайнів, тракторів і двигунів до них як основи техніко-технологічного оновлення машинно-тракторного парку аграрного сектора економіки. Саме на це і спрямована затверджена Урядом Державна програма.

В умовах ринкової економіки освоєння виробництва сучасної конкурентоспроможної техніки підвищується відповідальність промислових підприємств за якість виготовлення сільськогосподарських машин та їх сервісне обслуговування у процесі експлуатації. Слід прискорити створення умов для здійснення заводами-виробниками технічного та сервісного обслуговування техніки.

З цією метою необхідно створити повноцінний ринок техніки і послуг шляхом формування мережі регіональних торговельно-технічних центрів, дилерських підприємств, прокатних пунктів, фірмових магазинів із реалізації технічних засобів і запасних частин до них. При цьому важливо максимально використати виробничі потужності ремонтно-обслуговуючої бази шляхом реформування її структур і переоснащення відповідно до прогресивних технологій обслуговування й ремонту. Разом з тим необхідно розробити та впровадити економічний механізм підвищення зацікавленості заводів-виготовлювачів техніки і споживачів у здійсненні сервісного обслуговування тракторів, зернозбиральних комбайнів, інших машин як у гарантійний період, так і протягом усього періоду їх експлуатації, а також відновлення та повторного продажу частково зношених

машин. Ринок ресурсів доповнюється сервісними структурами, які мають здійснювати перед- і післяпродажне технічне обслуговування техніки. Нині сформована мережа фірмових технічних центрів з обслуговування тракторів, зернозбиральних комбайнів, іншої складної сільськогосподарської техніки, створюються дилерські підприємства на базі спеціалізованих майстерень, ремонтних заводів тощо.

Важливою функцією ринку техніки й обладнання, як відомо, є ціни, які формуються під впливом попиту і пропозиції. Аналіз свідчить, що імпортні технічні засоби в 2–3 і більше (залежно від типу машин) разів дорожчі від вітчизняних аналогів. Слід відзначити, що зарубіжні сільськогосподарські машини відрізняються вищою якістю і ефективністю.

Проте вітчизняній галузі машинобудування для АПК вдалося зберегти свій промисловий потенціал, і за умови виконання положень Закону України “Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу” вона спроможна ліквідувати загрозу потрапляння сільськогосподарських підприємств у залежність від поставок імпортної техніки і поетапно забезпечити потреби АПК в якісній та високопродуктивній вітчизняній техніці за значно нижчими цінами, ніж це пропонується іноземними фірмами.

Викладене свідчить про необхідність концентрації зусиль на розробці деяких пропозицій щодо вирішення існуючих проблем у найближчій перспективі. Для цього слід:

- здійснити поступовий перехід підприємств на випуск техніки нового покоління шляхом реалізації інвестиційних проектів як українських виробників, так і зарубіжних компаній. При цьому першим етапом таких проектів повинно стати налагодження вузлового збирання тих типів техніки, яка вже виготовляється за кордоном;

- з метою підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняного сільськогосподарського машинобудування і його захисту від іноземних конкурентів передбачити систему квот на імпортовану техніку, насамперед ту, що може бути виготовлена в країні;

- використовуючи неповну завантаженість підприємств військово-промислового комплексу, ширше практикувати організацію на них виробництва як окремих машин, так і складних вузлів і агрегатів для потреб АПК;

- створити умови для прискореного інноваційного розвитку галузі та сформувати механізми ринкового стимулювання виробництва сільськогосподарської техніки;

- поновити практику застосування держзамовлення на окремі види сільгосптехніки як важливого джерела для розвитку потужностей підприємств галузі.

Висновки. Таким чином, виявлення зазначених проблем та реалізація запропонованих заходів сприятиме відродженню сільськогосподарського машинобудування та реалізації моделі його розвитку і адаптації до вимог Світової організації торгівлі.

1. Іванишин В.В. Стратегічні напрями промислової політики у розвитку машинобудування для АПК // Економіка АПК. – 2005. – №1. – С. 3–7.
2. Ситай В., Дальніченко О., Завсегдашня І. Машинобудування України: потенціал імпортозаміщення // Маркетинг в Україні. – №4. – 2005. – С. 8–10.
3. Тарасова Н.В., Довбня В.М. Проблеми розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування // Обладнання та техніка для села: ринок, пропозиція, практика використання. – 2007. – №6. – С. 21–28.
4. Статистичний щорічник Держкомстату України за 2006 р. – К.: Консультант, 2007. – 584 с.